

Εκπαιδευτικές Διαδρομές

Τόμ. 1, Αρ. 1 (2024)

Εκπαιδευτικές Διαδρομές

Τόμος 1, Τεύχος 1

Εκπαιδευτικές Διαδρομές

Educational Routes

Διεθνές Εκπαιδευτικό Περιοδικό

International Educational Journal

Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Χίου

ISSN: 29451833

Χίος, 9ος 2024

Εμπλοκή σε καταστάσεις πένθους: Η περίπτωση του σιδηροδρομικού δυστυχήματος στα Τέμπη και ο ψυχολογικός αντίκτυπος σε Εθελοντές Διασώστες

Tzan Memet-Ali

doi: [10.12681/edro.37056](https://doi.org/10.12681/edro.37056)

Copyright © 2024, Tzan Memet-Ali

Άδεια χρήσης [##plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.license.cc-by-nc-nd4/##](https://plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.license.cc-by-nc-nd4/).

Εμπλοκή σε καταστάσεις πένθους: Η περίπτωση του σιδηροδρομικού δυστυχήματος στα Τέμπη και ο ψυχολογικός αντίκτυπος σε Εθελοντές Διασώστες

Τζαν Μεμέτ-Αλή
Τμήμα Ιατρικής,
Σχολή Επιστημών Υγείας,
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης,
Θεσσαλονίκη, Ελλάδα
tzanmemetal@gmail.com

Αλεξάνδρα Γκλιάτη
Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία,
Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών,
Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής,
Αθήνα, Ελλάδα
agkliati@uniwa.gr

Εύχαρις Παναγοπούλου
Τμήμα Ιατρικής,
Σχολή Επιστημών Υγείας,
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης,
Θεσσαλονίκη, Ελλάδα
epanagor@auth.gr

Περίληψη

Οι μαζικές απώλειες υγείας και οι καταστροφές που οδηγούν σε γενικευμένες καταστάσεις πένθους, επηρεάζουν όλο και περισσότερο ψυχολογικά τους πολίτες της παγκόσμιας κοινότητας. Η παρούσα έρευνα μέσω ημι-δομημένων συνεντεύξεων, πραγματεύεται, συλλέγει και αναλύει δια μέσου της Ερμηνευτικής Φαινομενολογικής Ανάλυσης, την εμπλοκή σε μαζικές καταστάσεις πένθους των Εθελοντών Σαμαρειτών-Διασωστών του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού, και ειδικότερα, τον βιωμένο ψυχολογικό αντίκτυπο αλλά και τη προσωπική αντιμετώπιση αυτού, κατά το σιδηροδρομικό δυστύχημα στα Τέμπη Ελλάδας, την 28^η Φεβρουαρίου 2023. Καίριο ρόλο στην εν λόγω έρευνα διαδραματίζουν τα πρωτόκολλα, μοντέλα, έννοιες και θεωρίες καταστροφών, μαζικών απωλειών υγείας, διαλογής ασθενών, πρώτων βοηθειών, έρευνας και διάσωσης, αντιμετώπισης καταστροφών, ψυχολογίας, ιατρικής και παραϊατρικής. Η εκπαίδευση Διασωστών από τις Σχολές Πρώτων Βοηθειών και Διάσωσης περί θεωρητικών σταδίων πένθους, δείχνει να μην συνδέονται στενά τόσο με την ορθή προσωπική διεργασία πένθους όσο και με τη διαχείριση γενικευμένων καταστάσεων πένθους δια μέσου δυστυχήματος, μαζικών απωλειών υγείας ή/και καταστροφών, μιας και όλες οι ψυχοκοινωνικές αντιδράσεις εντάσσονται στη κατηγορία του "ψυχρού επαγγελματία". Αφενός η διατήρηση αναμενόμενης ρουτίνας και προσωπικής φροντίδας δια αποδοχής μετέπειτα του συμβάντος εναπόκειται στη προσωπική κρίση, αφετέρου η άμεση ψυχολογική ανάταση και εκ νέου εμπλοκή σε

κατάσταση πένθους τοποθετείται στη συνιστώσα τόσο του κύκλου καταστροφής όσο και της εν γένει φιλοκοινωνικής νόρμας του κάθε Εθελοντή Διασώστη.

Λέξεις κλειδιά: πένθος, τρένο, δυστύχημα Τέμπη Ελλάδα, Εθελοντές Σαμαρείτες-Διασώστες Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού

Abstract

The massive losses of health in addition to the disasters which lead to situations of mourning seen to affect the psychological state of the citizens of the entire global community. This present study collects and analyses in an attempts to detect, through semi-structured interviews and Interpretive Phenomenological Analysis, the employment in mass condition of mourning of the Volunteer Samaritans-Rescuers of the Hellenic Red Cross. More specifically it investigates the psychological impact of the living/personal experience as far as the coping mechanisms regarding the train accident in Tempí Greece, on February 28, 2023. In this study, what has been predominately important was the guidelines, models and theories of disasters and massive losses of health, triage patient, first aid, search and rescue, disaster response, psychology, medical and paramedic. On the theoretical stages of bereavement the training of First Aid and Rescue Academies, do not appear to be closely related to neither the proper personal grieving process nore the management of generalized bereavement situations through accident, mass health loss and/or disaster, as all the psychosocial reactions are included in the category of "cold professional". On the one hand, the maintenance of an expected routine and personal care via accepting the event later is up to personal judgment, on the other hand, the immediate psychological upliftment and re-engagement in a state of mourning is placed in the component of both the disaster management cycle and the general philo-social norm of each Volunteer Rescuer.

Keywords: grief, train, accident Tempí Greece, Volunteer Samaritans-Rescuers of Hellenic Red Cross

Εισαγωγή

Ανά τον κόσμο, παρόλο που καθημερινά καταγράφονται τρομοκρατικές ενέργειες, βιομηχανικά ατυχήματα, καταστροφές οφειλόμενες είτε στη μητέρα φύση είτε στους ανθρώπους (Κουρκούτα κ.ά., 2016) εκ των οποίων μερικές μπορούν να προβλεφθούν σε αρχικό επίπεδο, οι αποδιοργανώσεις ρόλων, οι επικρατούμενες χαοτικές στρεσογόνες καταστάσεις/συνθήκες, τα ψυχοτραυματικά συμβάντα, οι περιουσιακές, φυσικές, οικονομικές και θανατηφόρες επιπτώσεις είναι δεδομένες (Αλεβίζος, 2008· Γεωργιάδου, 2001· Chen κ.ά., 2021· Πλεξουσάκης & Κουκόπουλος, 2020). Κατά την Ιατρική καταστροφών -μετεξέλιξη Στρατιωτικής Ιατρικής-, όταν α) στο εκάστοτε περιστατικό υπάρχουν θύματα, και β) η εγχώρια δυνατότητα αντιμετώπισης δεν είναι επαρκής, τότε έχουμε όλα τα δεδομένα για τον ορισμό ενός συμβάντος ως καταστροφή (DeWit, 2009· Κατσούλας κ.ά., 2021· Παπαδημητρίου, 2006· Σαράφης, 2012), ενδεχομένως και ως μαζική απώλεια υγείας (DeWit, 2009· Σαράφης, 2012).

Πέραν των καταστροφών και εκτός από τα θύματα αυτά καθ' αυτά, συνίσταται να λαμβάνονται υπόψιν οι συγγενείς, αυτόπτες μάρτυρες και Διασώστες ως δευτερογενώς θύματα (Κανδύλης, 2010· MalteserHilfsdienste.V., 2008· Πλεξουσάκης κ.ά., 2020) κατά τη περίπτωση ατυχημάτων μεταφοράς -αεροπορικά, σιδηροδρομικά, καραμπόλες κ.α.-. Οι διασωστικές παρεμβάσεις έχουν ως απώτερο σκοπό, τη διάσωση παγιδευμένων αμάχων πληθυσμών, τη παροχή ψυχοκοινωνικής υποστήριξης αλλά και πρώτων βοηθειών σε τραυματισμένα και εκτοπισμένα άτομα, με τη κάθετη τήρηση πρωτοκόλλων, μοντέλων και θεωριών (Chen κ.ά., 2021· Κανδύλης, 2010· Ξάνθος & Παπαδημητρίου, 2010) δια μέσου των Εθελοντών διαφόρων Σωματείων, Φορέων και Μη Κερδοσκοπικών ή/και Κυβερνητικών Οργανισμών.

Μιας και η κάθε επιχείρηση έρευνας και διάσωσης παρουσιάζει πάντοτε ιδιαιτερότητες σε τεχνικές, εξοπλισμούς, απαιτήσεις και έμπυχο δυναμικό (Ζώη, 1999), οι -Εθελοντές- Διασώστες και Παραϊατρικοί σύμφωνα με τους Πλεξουσάκης κ.ά. (2020) ενδείκνυται να εξασφαλίσουν μια καλή ψυχοσωματικοπνευματική κατάσταση, διότι, α) φαίνεται να επηρεάζονται κατόπιν θανάτου ενός θύματος (Παπαδημητρίου, 2006), β) δεν φαίνεται να υπάρχει μια καθολική ψυχολογική αντίδραση (Halpern κ.ά., 2009), και γ) εθελοντικό και έμμισθο προσωπικό, να μην παρουσιάζουν τις ίδιες ψυχοσωματικές αντιδράσεις αλλά καταγράφουν μεγαλύτερη ένταση οι Εθελοντές (Dyregrov κ.ά., 1996).

Στη παρούσα έρευνα, θέτοντας ως κύριο στόχο την εξήγηση/διερεύνηση βιωμένων εμπειριών αλλά και τη διαδικασία απόδοσης συμπεριφορών περί πένθους μαζικών απωλειών υγείας ή/και καταστροφών των Εθελοντών Διασωστών του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού, κατά το σιδηροδρομικό δυστύχημα στα Τέμπη, βάση κοινωνικής ψυχολογίας, διέπεται ο όρος της ψυχολογιοποίησης, και ειδικότερα, η συμπεριφορά κατά το δίπολο τυχαίο ή σταθερό, αλλά και της αιτιολογικής σχέσης κοινωνικής συμπεριφοράς δια επιρροής ή του προσωπικού ψυχολογικού χαρακτηριστικού του εκάστοτε Διασώστη (Παπαστάμου, 2011). Κατά τη παραπάνω ανάλυση/διερεύνηση, μελετάται γενικότερα και η ενδεχόμενη επικρατούμενη νόρμα των Εθελοντών Διασωστών, δηλαδή, η τήρηση ομοφωνίας και ομοιομορφίας συμπεριφορών και στάσεων, μιας και οι συμμετέχοντες ανήκουν σε μια συγκεκριμένη κουλτούρα παγκόσμιου αναγνωρισμένου Οργανισμού/Σωματείου (Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός 1965 & 2018· Χαντζή, 2010).

Ως ο μεγαλύτερος Μη Κυβερνητικός/Κερδοσκοπικός Οργανισμός και Σωματείο αναγνωρισμένο από τη νόμιμη Κυβέρνηση της Ελλάδας, ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός σύμφωνα με τις Συμβάσεις της Γενεύης, έχοντας εκπαιδευμένο έμμισθο και εθελοντικό προσωπικό, διακατεχόμενο από την αρχή του ανθρωπισμού (Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός, 1965 & 2018· Μεμέτ-Αλή, 2015 & 2017· Sommaruga, 1992), έχει ως πρωταρχικό στόχο τη παροχή πρώτης βοήθειας, διάσωσης και απεγκλωβισμού θυμάτων, προσφύγων κ.α., σε κάθε φυσική ή/και τεχνολογική κατάσταση (Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός, 2008 & 2020), όπως επίσης τη βελτίωση συνθηκών και περίθαλψη θυμάτων πολέμου (Bory, 2000) σε συνδυασμό της προστασίας-σεβασμού αυτών, κάτω από οποιεσδήποτε κακουχίες τόσο σε καιρό πολέμου όσο και σε καιρό ειρήνης (Βάλντεν, 2017· Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός, 2007· Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός-Δ/ση Διεθνών Σχέσεων, 2000 & 2004· Μεμέτ-Αλή, 2015 & 2017).

Όπως είχε καταγράψει στο βιβλίο του ο Ντυνάν (1959) τις φρικιαστικές αναμνήσεις του και καταστάσεις χιλιάδων τραυματιών και νεκρών ενός πολέμου (μαζικό πένθος), η σπουδαιότητα της παρούσας έρευνας έγκειται στο γεγονός ότι, ρίχνει φως τόσο στα εσωτερικά βιωμένα συναισθήματα και διεργασίες (ψυχολογικό αντίκτυπο) των επιχειρησιακών Εθελοντών Διασωστών αναφορικά με τη κινητοποίηση έρευνας και διάσωσης θυμάτων κατά του πρωτόγνωρου για τα ελληνικά δεδομένα σιδηροδρομικού δυστυχήματος στα Τέμπη, όσο στην από κοινού άρρηκτη εδραίωση και σύνδεση ψυχολογικών, ιατρικών, παραϊατρικών,

προνοσοκομειακών, ενδονοσοκομειακών, καταστροφών και διασωστικών θεωριών - πρωτοκόλλων - μοντέλων και εννοιών.

Η σημαντικότητα, εμβαθύνει προς τη μελλοντική ορθότερη οριοθέτηση-διαχείριση παρόμοιων κοινωνιο-ψυχολογικών και βιο-ψυχο-κοινωνικών έκτακτων καταστάσεων, τουλάχιστον εντός συνόρων, μιας και με την εν λόγω έρευνα εξιχνιάζονται καθ' όλα τα κίνητρα, συναισθήματα, πράξεις, σκέψεις, και αμιγώς η νόρμα των Εθελοντών Διασωστών, πράγμα το οποίο είναι δεδομένο σε διάφορα ομοσπονδιακά κρατίδια/πολιτείες/κομητείες του εξωτερικού.

Θεωρητικό Πλαίσιο

Μαζικές Καταστροφές ή/και Απώλειες Υγείας

Μια έκτακτη κατάσταση, η οποία αφενός αφορά περισσότερους από έναν τραυματίες αφετέρου οι διαθέσιμοι πόροι του συστήματος αδυνατούν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τη συγκεκριμένη κατάσταση, ορίζεται ως -μαζική- καταστροφή αλλά και ως μαζική απώλεια υγείας, αναφερόμενοι σε αεροπορικές τραγωδίες, εκτροχιασμούς τρένων, τροχαία ατυχήματα/δυστυχήματα μέσω μαζικής μεταφοράς, καθώς και θεομηνίες (Γερασιμάτος κ.ά., 2006· DeWit, 2009· Κατσούλας κ.ά., 2021· Ρούσσο, 2006· Σαράφης, 2012). Εξ ορισμού, η καταστροφή, είναι συνώνυμη του ξαφνικού, του απρόβλεπτου γεγονότος (Al-Dahash κ.ά., 2016), με τεράστιο αντίκτυπο (Cutter, 2003) στον αριθμό των θυμάτων ή/και νεκρών αλλά και στη διατάραξη της ομαλής λειτουργίας (Κατσούλας κ.ά., 2021· Σαράφης, 2012) των σιδηροδρομικών και εθνικών οδών μεταφοράς (Shaluf, 2007).

Μεταξύ άλλων, ο Μεμέτ-Αλή (2016) αναφέρει ότι, κατά τη διαδικασία της έρευνας και διάσωσης σε μαζικά ατυχήματα, ένας από τους δυσκολότερους παράγοντες είναι αυτός της περισυλλογής ανθρώπινων υπολειμμάτων και πτωμάτων, διότι, παρουσιάζεται είτε έντονη συναισθηματική φόρτιση λόγω της μυρωδιάς και της εικόνας, είτε της αμοιβαίας προσωπικής εμπλοκής με τους νεκρούς (Ρούσσο, 2006). Επιπλέον, η ξαφνική ενημέρωση για μια μαζική απώλεια και κατ' επέκταση κατάσταση πένθους -για παράδειγμα πτώση αεροπλάνου-, σημειώνει τρομερή ψυχολογική επιβάρυνση στα άτομα των συνεργείων διάσωσης (Γιαννόπουλος κ.ά., 2010).

Σε τέτοιες περιπτώσεις, η διαλογή -triage- τραυματιών πραγματοποιείται δια μέσου των πρωτοκόλλων START, MASS κ.α., με γνώμονα τόσο της σοβαρότητας της κατάστασης μεταξύ ασθενών, και συγκεκριμένα, της αναπνευστικής, κυκλοφοριακής και νευρολογικής κατάστασης (Cryer κ.ά., 2010· Κουρκούτα κ.ά., 2016· Σαράφης, 2012) ή διαφορετικά της πρωτογενούς αξιολόγησης X,A,B,C,D,E ή/και εφαρμογής Κλίμακας Κώματος Γλασκώβης (Μεμέτ-Αλή, 2016· Πλεξουσάκης κ.ά., 2020· Türkes & Özcan, 2005).

Οι αρμοδιότητες των επαγγελματιών και εγκεκριμένων εθελοντικών Ομάδων Διάσωσης στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια συμβάντων μαζικών απωλειών υγείας ή/και καταστροφών είναι, α) έρευνα και διάσωση, β) διαλογή -triage- και αρχική σταθεροποίηση κατάστασης του τραυματία, γ) ιχνηλάτηση και καταγραφή -tracking- τραυματία, δ) εξειδικευμένη ιατρική φροντίδα -παραϊατρική-, και ε) διακομιδή και εκκένωση τραυματιών από τη σκηνή του ατυχήματος/δυστυχήματος με τη βοήθεια των
Κρατικών
Υπηρεσιών
(International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies [IFRC] 2018· Μεμέτ-Αλή, 2016· Πλεξουσάκης κ.ά., 2020· Σαράφης, 2012).

Θεωρία - Μοντέλο Ελβετικού Τυριού

Η συγκεκριμένη θεωρία-μοντέλο, αποτελεί τον βασικό πυλώνα για τη διαλεύκανση αιτιών ενός ατυχήματος, δια μέσου της διερεύνησης αστοχιών ή/και ελλειμάτων του εκάστοτε συστήματος ασφαλείας (Suryoputro κ.ά., 2015· Perneger, 2005). Επί τούτου, όταν κάθε φραγμός/μέτρο ασφαλείας -φέτα ελβετικού τυριού-, παρουσιάζει ακούσιες αδυναμίες -παρόμοιες με τις τρύπες του ελβετικού τυριού- (Perneger, 2005), οι μακροχρόνιες αυτές οργανωτικές, αμυντικές ή/και εκπαιδευτικές αδυναμίες/ελλείψεις/αστοχίες/"τρύπες" ευθυγραμμιστούν (Larouzee & LeCoze, 2020), θα έχουν σαν αποτέλεσμα τη πρόκληση ενός ατυχήματος εις βάρος όλου του συστήματος (Underwood & Waterson, 2014).

Πένθος

Το πένθος εξ ορισμού, ως επιστημονική μελέτη και διεργασία του τρόπου συμπεριφοράς ενός ατόμου σε μια απώλεια, όχι μόνο ανθρώπινη αλλά ενδεχομένως και σε μια κατάσταση (Λύκουρας κ.ά., 2011), μελετήθηκε το 1969 από την Kübler-Ross Elizabeth, με την ανάδυση πέντε σταδίων στο προσκήνιο, και συγκεκριμένα, της άρνησης, του θυμού, της διαπραγμάτευσης, της κατάθλιψης, και της αποδοχής

(Κατσούλας κ.ά., 2021). Η διεργασία του πένθους, ορίζεται ως μια διαδικασία ρευστή, και ως επί το πλείστον, δεν είναι απαραίτητη η συμβολή και παρέμβαση ενός ειδικού Ψ για την επίλυσή της -πλην της καθήλωσης-, ακόμα και εάν έχει εκτεθεί το άτομο σε συνθήκες μαζικής καταστροφής (Paton κ.ά., 2000· Tofthagen, 2017).

Κατά το πρώτο στάδιο του πένθους, αυτό της άρνησης, το εκάστοτε άτομο αρνείται να αποδεχτεί τη νέα τάξη πραγμάτων, ορμώμενο από τη πεποίθηση μιας λανθασμένης διάγνωσης, είδησης ή/και κατάστασης (Μεμέτ-Αλή, 2021· Ποταμιάνος, 2018). Το άτομο αντιλαμβάνεται τα πάντα γύρω του ως άνευ ουσίας και νοήματος, επικρατώντας ως μηχανισμός άμυνας το αίσθημα μωδιασματος, άρνησης και σοκ, τόσο προς όφελος της προστασίας του, όσο και της διαχείρισης των επιθυμητών εισερχόμενων πληροφοριών (Κοτρώτσιου, 2011· Kübler-Ross κ.ά., 2009· Ποταμιάνος, 2018).

Σύμφωνα με τους Kübler-Ross&Kessler (2009), για το στάδιο του θυμού, υπάρχει ολιστικά μεγαλύτερη γνώση για τη καταστολή της, και αποτελεί μια άκρως σημαντική διεργασία για την επούλωση ή/και αποδοχή του πένθους (Μεμέτ-Αλή, 2021· Ποταμιάνος, 2018). Ο θυμός ακολουθεί δύο κατευθύνσεις, και συγκεκριμένα, τόσο προς το εκλιπόν πρόσωπο (Ποταμιάνος, 2018), το απολεσθέν αντικείμενο ή/και προς μια χαμένη κατάσταση (Λύκουρας κ.ά., 2011· Μεμέτ-Αλή, 2021), το ευρύτερο στενό/οικογενειακό/ιατρικό περιβάλλον αλλά και τον ίδιο τον Θεό (Kübler-Ross&Kessler, 2009), όσο και προς τον ίδιο τον εαυτό, καταλογίζοντας ευθύνες περί μη επαρκούς φροντίδας και μη τήρησης οδηγιών προς μια συγκεκριμένη κατάσταση (Ποταμιάνος, 2018).

Η διαπραγμάτευση, αμοιβαία είναι το πλέον γνωστό στάδιο, διότι, ακολουθείται αφενός στη καθημερινότητα ενός ατόμου (Μεμέτ-Αλή, 2021) αφετέρου θυμίζει συμπεριφορά -παλινδρόμηση- παιδικής ηλικίας, με απώτερο σκοπό τη διαχείριση χαοτικών καταστάσεων δια τύψεων και ενοχών (Kübler-Ross κ.ά., 2009· Ποταμιάνος, 2018). Οι Kübler-Ross&Kessler (2009) ισχυρίζονται πως, σε αυτό το στάδιο το άτομο προσπαθεί να επικοινωνήσει με τα Θεία, προς αποφυγήν του αναπόφευκτου, με αντάλλαγμα τις αγαθοεργίες.

Κατόπιν της διαπραγμάτευσης, η προσοχή του ατόμου εστιάζεται στο παρόν, σε ένα κόσμο όπου λείπει κάτι αρκετά αγαπημένο. Αυτό το καταθλιπτικό στάδιο, δεν αποτελεί ένδειξη ψυχικής ασθένειας, φαίνεται σαν να διαρκεί για πάντα, και επί του πρακτέου, είναι η ρεαλιστική απάντηση προς τη συγκεκριμένη απώλεια (Kübler-Ross κ.ά., 2009· Μεμέτ-Αλή, 2021).

Η αποδοχή ως στάδιο, εξομοιώνεται πολλές φορές με την έννοια του «εντάξει ή όλα καλά», πράγμα το οποίο δεν ισχύει σε όλα τα επίπεδα (Kübler-Ross κ.ά., 2009· Μεμέτ-Αλή, 2021). Στη πραγματικότητα, αναγνωρίζεται η νέα τάξη πραγμάτων και γίνεται αποδοχή αυτής με νέες ουσιαστικές διαπροσωπικές διασυνδέσεις, αναδιοργανώσεις ρόλων, και κατ' επέκταση, τη δημιουργία/τήρηση μιας καθημερινής -νέας- ρουτίνας (Kübler-Ross κ.ά., 2009· Μεμέτ-Αλή, 2021).

Μοντέλο εθελοντικής διαδικασίας

Σύμφωνα με δεδομένα της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς, η εθελοντική δραστηριότητα διακρίνεται σε τέσσερα επίπεδα. Στο ατομικό επίπεδο, το ανθρώπινο ον ανακαλύπτει και μετέχει σε δράσεις παροχής εθελοντικών υπηρεσιών περιορισμένης χρονικής διάρκειας, αφού στο τέλος απομακρύνεται (Μπάκα, 2018). Κατά το διαπροσωπικό επίπεδο, η Μπάκα (2018) αναφέρει πως, παρουσιάζεται έντονη κινητική δράση μεταξύ εθελοντή/αποδεκτή βοήθειας, εθελοντή/προσωπικού για οργανωτικά θέματα, και εθελοντή/εξομαδικούς εθελοντές για οποιαδήποτε προσωπική ή μη κερδοσκοπία (Καφέτσιος κ.ά., 2020). Η στρατολόγηση εθελοντικού προσωπικού προς επίσημες διοικητικές ενασχολήσεις, εντάσσεται στο οργανωσιακό επίπεδο (Μπάκα, 2018). Τέλος, κατά το κοινωνικό επίπεδο, γίνεται προσπάθεια σύναψης "μνημονίων συνεργασίας" και εδραίωσης θέσης/αξίας ή/και "εταιρικής εικόνας" με κοινωνικά συστήματα/δομές (Greenberg & Baron, 2013· Μπάκα, 2018).

Ενδοομαδικός κοινωνικός ρόλος – νόρμα

Το ανθρώπινο ον όντας ακραία προσαρμοστικό, δημιουργεί, διαφυλάττει, επιβεβαιώνει και κατασκευάζει διάφορες κουλτούρες ή/και νόρμες, με απώτερο σκοπό, τη συστηματοποίηση με ρητό και άρρητο τρόπο τόσο των πεποιθήσεων/στάσεων όσο και των προτιμήσεων (Προδρομίτης & Παπαστάμου, 2022). Σύμφωνα με τους Παπαστάμου, Προδρομίτης, και Γκέκα (2022), με αυτό τον τρόπο, αναπτύσσεται ένας κοινωνικός ρόλος -ενδεχομένως και στερεότυπο-, δίνοντας εξαιρετική γνωστική αξία στη -νέα- υπάρχουσα κουλτούρα ή/και νόρμα. Κατά τη θεωρία της αυτοκατηγοριοποίησης, ει δυνατόν, η νόρμα ενός ατόμου αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στο ατομικό και κοινωνικό επίπεδο, σύμφωνα πάντα με το κοινωνικοπολιτισμικό του statusquo (Μπάκα, 2018).

Κατ' επέκταση της ψυχολογιοποίησης, και έτι δε περισσότερο της αυτοκατηγοριοποίησης, κατά τις ενδοατομικές και ενδοψυχικές διεργασίες αλλαγής στάσης/συμπεριφοράς, αναδύεται η θεωρία της γνωστικής ασυμφωνίας. Στη περίπτωση ύπαρξης τουλάχιστον δυο γνωστικών δεδομένων όπου δεν συμβαδίζουν μεταξύ τους -ασυμφωνία-, το άτομο κάνει τα αδύνατα δυνατά ώστε συμβιβαστούν - μείωση ασυμφωνίας- (Παπαστάμου, 2008).

Αποτελεί ζωτικής σημασίας η ύπαρξη κλίματος ασφάλειας, ζεστασιάς, ταυτότητας και επιβεβαίωσης ενδοομαδικά (Μπάκα, 2018), τουναντίον μιας απλής συνάθροισης ατόμων (Παπαστάμου, Προδρομίτης, & Παππάς, 2022), με ολική προέκταση της λήψης ευθύνης αφενός των επιτυχιών αφετέρου των αποτυχιών, δίχως εγωκεντρικής μεροληψίας (Παυλόπουλος, 2018).

Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης περί ατυχημάτων/δυστυχημάτων

Η ενημέρωση των πολιτών αναφορικά με διάφορα ατυχήματα/δυστυχήματα και τρομοκρατικά γεγονότα, συμπεριλαμβανομένων των λεπτομερών περιγραφών, αποτελεί κατεξοχήν μείζον θέμα (Παπαστάμου & Προδρομίτης, 2009). Η Μαντόγλου (2010) παρουσιάζει, σε συνθήκες μεγάλης ψυχοσυναισθηματικής και συγκινησιακής διεργασίας, α) τα παρουσιαζόμενα γεγονότα δεν γίνονται εύκολα αποδεκτά - επεξεργάσιμα, και β) η απομνημόνευση αυτών, παρουσιάζει τόσο θετικό όσο και αρνητικό πρόσημο.

Στα πλαίσια του σιδηροδρομικού δυστυχήματος Τεμπών, ανακοινώθηκε από το ΕΣΡ «να ασκήσετε την δέουσα εποπτεία κατά την παρουσίαση της τρέχουσας τραγικής συγκυρίας, ώστε να αποφευχθεί η συμβολή των ΜΜΕ στην πρόκληση περαιτέρω πανικού στο κοινό (και ιδίως στους ανηλίκους) και περαιτέρω οδύνης στους παθόντες και στους πενθούντες» (Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης [ΕΣΡ] 2023).

Παρούσα Έρευνα

Η παρούσα έρευνα είχε ως σκοπό και στόχο, τη κατανόηση και διερεύνηση του ψυχολογικού αντίκτυπου που παρουσίασε η εμπλοκή των Εθελοντών Διασωστών του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού στο σιδηροδρομικό δυστύχημα στα Τέμπη κατά την

28^η Φεβρουαρίου 2023, και συγκεκριμένα, τη προσωπική και ερμηνευτική κατανόηση βιώματος μιας μαζικής κατάστασης πένθους.

Επί του δυστυχήματος, κατά τη μετωπική σύγκρουση του επιβατικού ηλεκτροκίνητου συρμού με δρομολόγιο Αθήνα-Θεσσαλονίκη, με την εμπορική αμαξοστοιχία με δρομολόγιο Θεσσαλονίκη-Αθήνα, σημειώθηκε άμεσα πυρκαγιά, με τον τελικό απολογισμό πενήντα επτά (57) συνολικών θανάτων αλλά και τουλάχιστον ογδόντα πέντε (85) τραυματιών (Ελληνική Δημοκρατία-Υπουργείο Υποδομών και Μεταφορών, 2023).

Οι βασικές και τελικές ποιοτικές ερευνητικές ερωτήσεις ήταν:

1. Ποια τα βιωμένα συναισθήματα κατά τη μετάβαση και άφιξη στη σκηνή του δυστυχήματος;
2. Ποια τα βιωμένα συναισθήματα, οι αντιλήψεις και διεργασίες σταδίων πένθους;
3. Ποιες οι βιωμένες προσωπικές τεχνικές αντιμετώπισης ενδεχόμενης ψυχικής δυσφορίας και στρες;
4. Ποια η ενδεχόμενη εκ νέου εθελοντική εμπλοκή σε παρόμοιο ατύχημα ή/και δυστύχημα μαζικής απώλειας υγείας και πένθους;
5. Ποιες οι εσωτερικές, προσωπικές, πρακτικές και εκπαιδευτικές ανησυχίες για τη διαχείριση καταστάσεων μαζικού πένθους σε ρεαλιστικές συνθήκες ατυχήματος ή/και δυστυχήματος;

Μεθοδολογία έρευνας

Μέθοδος ανάλυσης δεδομένων

Η ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση, κάνοντας την αρχική εμφάνιση στους κλάδους της Ψυχολογίας Υγείας, έχει ως σκοπό αφενός τη διερεύνηση, νοσηματοδότηση ή/και διαλεύκανση βιωμένων προσωπικών εμπειριών των συνεντευξιαζόμενων αφετέρου την εις βάθος κατανόηση και ερμηνεία αυτών από τους ερευνητές, δια μέσου των παρακάτω θεμελιωδών αρχών (Noon, 2018· Pietkiewicz&Smith, 2014). Κατόπιν των αρχών της φαινομενολογίας, ερμηνευτικής και ιδιογραφίας (Noon, 2018· Pietkiewicz&Smith, 2014), ακολουθήθηκαν οι ποιοτικές διαδικασίες α) επανειλημμένη ανάγνωση/άκουσμα των απομαγνητοφωνήσεων/ηχογραφήσεων δια σημειώσεων β) αναδυόμενα θέματα

ανάλυσης, γ) επανάληψη καθ' όλα ίδιας διαδικασίας, δ) δημιουργία σχάρας ανάλυσης, ε) συγγραφή και ανάλυση αποτελεσμάτων (Δελιάς & Χατζόγλου, 2018).

Συμμετέχοντες

Για τη διεξαγωγή της εν λόγω έρευνας, έλαβαν μέρος από την πόλη της Κομοτηνής, επιλεγμένοι τέσσερις (4) Εθελοντές Σαμαρείτες-Διασώστες του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού. Μοναδική προϋπόθεση για τη συμμετοχή των ατόμων στη συγκεκριμένη έρευνα ήταν, η συμμετοχή τους στην Έρευνα και Διάσωση κατά το σιδηροδρομικό δυστύχημα στα Τέμπη το έτος 2023, και ως επί το πλείστον, με την εν λόγω διαδικασία επετεύχθη ένα ομοιογενές δείγμα, έχοντας βιώσει και εμπλακεί άπαντες σε ένα συγκεκριμένο περιστατικό κατάστασης μαζικής απώλειας υγείας/καταστροφής και πένθους. Από τους τέσσερις (4) συμμετέχοντες, η μια (1) ήταν γυναίκα και οι τρεις (3) άνδρες. Η ηλικία των συμμετεχόντων κυμαινόταν από τα είκοσι τέσσερα (24) έως σαράντα οκτώ (48) έτη. Δύο (2) άτομα δήλωσαν άγαμοι, και δύο (2) παντρεμένοι. Ο χρόνος προϋπηρεσίας ως Εθελοντές Διασώστες κυμαινόταν από ένα (1) έως εννέα (9) έτη.

Μέσα Συλλογής Δεδομένων

Στη συγκεκριμένη ποιοτική έρευνα, χρησιμοποιήθηκε πλάνο ημι-δομημένων συνεντεύξεων με προκαθορισμένες ερωτήσεις επί της θεματικής, δίνοντας το περιθώριο στον ερευνητή να εμβαθύνει ή/και προσθαφαιρέσει κάποια ερώτηση (Potter & Wetherell, 1987), όπως επίσης, ο συνεντευξιαζόμενος, είχε την ευκαιρία να εμβαθύνει στις προσωπικές σκέψεις, εμπειρίες και βιώματά του (Robson, 2007). Καθ' όλη τη διαδικασία των συνεντεύξεων, από τη μεριά του ερευνητή υπήρχε άνευ όρων αποδοχή δίχως κάποια ενδεχόμενη κριτική ενέργεια, δια μέσου της ενεργητικής ακρόασης.

Δημιουργήθηκαν είκοσι οκτώ (28) ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, οι οποίες χωρίστηκαν σε πέντε (5) άξονες. Ειδικότερα, ο 1^{ος} άξονας περιελάμβανε τις εισαγωγικές ερωτήσεις, ο 2^{ος} άξονας περιελάμβανε το προσωπικό βίωμα και συναισθήματα, ο 3^{ος} άξονας περιελάμβανε τη προσωπική αντιμετώπιση της όλης κατάστασης από το άτομο, ο 4^{ος} άξονας είχε σαν θέμα την αναμενόμενη αντίδραση-πρόληψη από μεριάς του Φορέα για τους τρόπους διαχείρισης πένθους, και τέλος, ο 5^{ος} άξονας περιελάμβανε μια διευκρινιστική ή/και εφ' όλης της ύλης ερώτηση.

Κατόπιν προγραμματισμού μέρας/ώρας με τους συνεντευξιζόμενους, ο ερευνητής προχώρησε στις τελικές είκοσι οχτώ (28) ερωτήσεις. Για τις ανάγκες της έρευνας, και ειδικότερα, για τη συλλογή, απομαγνητοφώνηση και αποθήκευση των δεδομένων, έγινε χρήση συσκευών AppleiPhone, AppleMacBookPro, εξωτερικών σκληρών δίσκων, καθώς επίσης και ενιαίων συριακών διαύλων.

Διαδικασία

Σαν πρώτο στάδιο, πραγματοποιήθηκε τηλεφωνική επικοινωνία με όλους τους συνεντευξιζόμενους, ώστε να ενημερωθούν για το θέμα της έρευνας, την εσωτερική υπηρεσιακή έγγραφη έγκριση καθώς και για τις διαδικασίες συμμετοχής (ανώνυμη, δια ζώσης, εθελοντική, δίχως κάποια χρηματική επιβάρυνση ή/και απολαβή). Εν συνεχεία, αφού οριστικοποιήθηκε η μέρα/ώρα συνέντευξης, ο ερευνητής μετακινήθηκε από την έδρα του, προς την Επιχειρησιακή Βάση Κομοτηνής του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού, για τη διεξαγωγή των ημι-δομημένων συνεντεύξεων.

Δεοντολογία έρευνας

Κατά το στάδιο προετοιμασίας της έρευνας, λήφθηκε α) επίσημη έγγραφη έγκριση από τον νόμιμο εκπρόσωπο του Κεντρικού Διοικητικού Συμβουλίου του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού, αφενός για τη συμμετοχή εθελοντικού δείγματος του Σωματείου στη έρευνα, αφετέρου για τη διασφάλιση της δεοντολογίας, ηθικής και εμπιστευτικότητας κατά τα ακαδημαϊκά πρότυπα, και β) από την Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας της Ιατρικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, για τη διεξαγωγή του εν λόγω ερευνητικού πρωτοκόλλου.

Αποτελέσματα

Από τις εισαγωγικές ερωτήσεις του πρώτου άξονα, αντλήθηκαν πληροφορίες για ένα δείγμα ηλικίας είκοσι τέσσερα (24) έως σαράντα οκτώ (48), με το μορφωτικό επίπεδο να κυμαίνεται ανάμεσα στο Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο, Προπτυχιακό και Μεταπτυχιακό, επαγγελματικές ιδιότητες Στρατιωτικών και Φοιτητών, εκ των οποίων οι μισοί είναι παντρεμένοι και οι υπόλοιποι ανύπαντροι, και χρόνια προϋπηρεσίας στον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό ως Εθελοντές Διασώστες από ένα (1) έως και εννέα (9) έτη.

Στο πρώτο ερευνητικό ερώτημα δια μέσου του δεύτερου άξονα εν γένει, αναφορικά με το προσωπικό βίωμα και τα εσωτερικά συναισθήματα των Εθελοντών Διασωστών, αξίζει να τονιστεί ευθύς εξ αρχής ότι, κανένας από τους εν λόγω συμμετέχοντες δεν είχε παρόμοια εμπειρία στο ενεργητικό του εντός και εκτός συνόρων, με αποτέλεσμα, καθ' όλη τη διάρκεια του ταξιδιού προς το συμβάν, να έχουν έντονη περιέργεια για το τί ακριβώς θα αντικρίσουν. Από τα λεγόμενα των συμμετεχόντων, ερμηνεύθηκε -δίχως γενίκευσης στο πληθυσμό- ότι, υπήρχε μια έντονη αγωνία, ένας φόβος για το άγνωστο και το πρωτόγνωρο της όλης κατάστασης, ενδεχομένως και ένα διάχυτο εσωτερικό συναίσθημα ανασφάλειας. Όλο το επικρατούμενο δημοσιογραφικό, οργανωτικό και επιχειρησιακό εκ των κρατικών αρχών/υπηρεσιών χάος, αμοιβαία, έβαζε τους συμμετέχοντες σε μια διαδικασία καταστροφολογίας και συνάμα προετοιμασίας για παν ενδεχόμενο, φθείροντας τη ψυχοσωματική κατάσταση και πνευματική διαύγειά τους.

A1 [...] ...συνέλεγα πληροφορίες από το διαδίκτυο για το τί συμβαίνει εκείνη την στιγμή -με την ασάφεια που υπήρχε βέβαια-, και σίγουρα στο μυαλό μου υπήρχε το τί πραγματικά θα συναντήσουμε...

A2 [...] Στο μυαλό μου ήταν συνέχεια η εικόνα που είχα δει στη τηλεόραση... [...] Από κοντά ήταν τελείως διαφορετικό... [...] ...με ξένισε η μυρωδιά του καμένου.

A4 [...] ...σκεφτόμουν πως θα αντιδράσω.

Κατά τις ερωτοαπαντήσεις της δεύτερης ερευνητικής ερώτησης, για το εάν βίωσαν οι συμμετέχοντες τα στάδια του πένθους, και συγκεκριμένα, την άρνηση, τον θυμό, τη διαπραγμάτευση και κατάθλιψη -πλην της αποδοχής- αφενός κατά τη διάρκεια της επιχείρησης στο δυστύχημα αφετέρου μετά το πέρας αυτού, από τα εξαγόμενα ερευνητικά αποτελέσματα αντλήθηκαν πληροφορίες πως, το ποσοστό κυμαίνεται στο πενήντα τοις εκατό (50%). Ειδικότερα, δυο (2) άτομα περιγράφουν και ερμηνεύουν πως βίωσαν τα στάδια αυτά, και τα υπόλοιπα δυο (2) άτομα, αναλύουν και ισχυρίζονται πως δεν τα βίωσαν σε κανένα επίπεδο.

Ερμηνεύοντας την ερμηνεία τους, τα άτομα που υποστηρίζουν ότι δεν βίωσαν το πένθος σε κανένα του επίπεδο, ενδεχομένως διατηρούν το χαρακτηριστικό του "ψυχρού επαγγελματία" αλλά και υψηλή ανθεκτικότητα -χωρίς να είναι καθολικό και γενικεύσιμο-. Επί του πρακτέου, αυτά τα άτομα λειτουργούν περισσότερο με τη λογική παρά με το συναίσθημα εξαιτίας της ιδιότητας του Εθελοντή Διασώστη, και όχι αυτή του απλού πολίτη, διότι, έχουν τη πεποίθηση πως, σε μια αντίστοιχη

καταστροφή μαζικών απωλειών υγείας και κατ' επέκταση πένθους, θα χρειαστεί άμεσα να συμβάλλουν με τα μέγιστα και να είναι αποτελεσματικοί.

Στην αντίπερα όχθη, καταλαμβάνουν θέση οι Διασώστες, οι οποίοι ισχυρίζονται ότι βίωσαν τα στάδια του πένθους τόσο κατά τη διάρκεια της επιχείρησης όσο και μετά το πέρας αυτής, δίχως όμως αυτό να είναι εμπόδιο στην αποτελεσματικότητά τους. Σε μερικές εκ των περιπτώσεων, οι συμμετέχοντες παρουσίαζαν και παρουσιάζουν μια στρατηγική αποφυγής, δηλαδή, μετά την επιστροφή τους, δεν μοιράστηκαν με κανέναν τις εμπειρίες που έζησαν στο δυστύχημα, αφενός λόγω απορρήτουαφετέρου λόγω ηθικής συνείδησης. Βέβαια, παραγνωρίστηκε το γεγονός, κατά πόσο αυτό είναι συνετό και δίκαιο προς τους υπόλοιπους Εθελοντές συναδέλφους, μιας και με αυτό τον τρόπο δεν θα μάθουν ποτέ τί μπορεί να διαδραματίζεται επακριβώς σε τέτοια ατυχήματα/δυστυχήματα, παρά μόνο εάν τύχει να λάβουν μέρος οι ίδιοι.

A1 [...] ...από την πρώτη στιγμή... θεωρούσαμε όλοι, και εγώ φυσικά, ότι είναι απίστευτο να συμβαίνει κάτι τέτοιο το 2023... [...] ...από την επιστροφή μας και μετά... σίγουρα η πρώτη εβδομάδα δεν ήταν η ίδια με όλες τις εβδομάδες της ζωής μου.

A2 [...] ...δεν είχα κάποια άρνηση [...] Ήταν κάτι που έγινε, έπρεπε να πάμε, έπρεπε να βοηθήσουμε, και τελείωσε! [...] Όχι! δεν ένοιωσα θυμό και οργή.

A3 [...] Σκεφτόμουν επιχειρησιακά. Δεν έβαλα το συναίσθημα μπροστά... [...] Εγώ πήγα να επιχειρήσω και να φύγω. [...] ...με ρωτούσαν πως ήταν, όμως εγώ δεναπαντούσα.

A4 [...] Σαν άρνηση ήταν, ναι! [...] Σε κάποια φάση το είπα... "γιατί θεέ μου τέτοια καταστροφή; Γιατί έφυγε όλος αυτός ο κόσμος;... Από την άλλη, επειδή εγώ είμαι και κοντά στην εκκλησία, σκεφτόμουν: ... "κάτι ήξερε ο θεός και το έκανε" [...] ...όλοι ήθελαν λεπτομέρειες, τους έλεγα: "Από εμένα, δεν πρόκειται να μάθετε τίποτα".

Κατά το στάδιο του πένθους, και συγκεκριμένα, αυτό της αποδοχής, διαπιστώθηκε και ερμηνεύθηκε από τα συνολικά λεγόμενα των συμμετεχόντων ότι, άπαντες, ανεξαρτήτως, έχουν περάσει από το στάδιο της αποδοχής είτε άμεσα είτε έμμεσα. Τα άτομα θεωρούν πως επιβάλλεται να αποδεχτούν την όλη κατάσταση, ώστε να διατηρήσουν μια νόρμα ετοιμότητας/αποτελεσματικότητας τόσο ως Εθελοντές Διασώστες, μιας και υπάρχει πάντα το ενδεχόμενο να χρειαστεί να επιχειρήσουν εκ νέου είτε σε παρόμοιο περιστατικό είτε σε κάποια άλλη μαζική

καταστροφή με πένθος, όσο και ως απλοί πολίτες. Δεν υπάρχει κάποιος διαχωρισμός στη συνείδησή τους για δύο διαφορετικούς ρόλους με διαφορετικές αποδοχές και πεποιθήσεις (πρώτος ρόλος του Διασώστη και δεύτερος ρόλος του ενεργού πολίτη). Επιπλέον, άξιο τονισμού, η τοποθέτηση εκ των δυο συμμετεχόντων πως, είχαν ξεχάσει την εμπλοκή τους στο συγκεκριμένο δυστύχημα, μέχρι που έγινε η τηλεφωνική επικοινωνία για την υλοποίηση της εν λόγω έρευνας.

Αναλύθηκε και ερμηνεύθηκε για άλλη μια φορά ότι, οι συγκεκριμένοι Εθελοντές Διασώστες Ε.Ε.Σ., ενδεχομένως αντιλήφθηκαν τη συγκεκριμένη επιχείρηση έρευνας και διάσωσης ως ένα "απλό περιστατικό", δίχως να επενδύσουν ψυχοσυναισθηματικά, αφενός ενεργώντας ως "ψυχροί εθελοντές επαγγελματίες" όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, αφετέρου προσπερνώντας γρήγορα το εν λόγω δυστύχημα, για την ενδεχόμενη εκ νέου κινητοποίηση σε νέο συμβάν.

A1 [...] ...έγινε, πέρασε και συνεχίζουμε....

A2 [...] Η αποδοχή υπήρχε εξ αρχής...

A3 [...] ...θυμήθηκα ότι είχα πάει στο περιστατικό, όταν με πήρατε τηλέφωνο για τη συνέντευξη.

A4 [...] Όταν με πήρατε τηλέφωνο -για τη συνέντευξη-, τότε το θυμήθηκα σαν περιστατικό.

Κατά τον τρίτο άξονα ή/και ερευνητική ερώτηση περί προσωπικής αντιμετώπισης της όλης κατάστασης από τους ίδιους τους Διασώστες, δήλωσαν ένθερμα πως, δεν άλλαξε η καθημερινότητά τους μετά συγκεκριμένο δυστύχημα και διατηρήθηκε η ρουτίνα που υπήρχε, δίχως κάποιας αλόγιστης χρήσης φαρμακευτικών ουσιών, αλκοόλ και νικοτίνης -πλην ενός ατόμου όπου τη πρώτη εβδομάδα παρουσίασε αύξηση κατανάλωσης ποτών της τάξεως του δέκα τοις εκατό (10%)-. Επί τούτου, η συγκεκριμένη κίνηση, ενδεχομένως να οφειλόταν στη προσωπική αποφόρτιση ή/και επιβράβευση. Όσον αφορά τη χρήση χιούμορ ως όπλο αντιμετώπισης των δύσκολων συνθηκών, τα $\frac{3}{4}$ των ατόμων δήλωσαν ότι ήταν υπέρ αυτού, καθώς εφάρμοσαν τη συγκεκριμένη τεχνική ενδοομαδικά κατά το δυστύχημα στα Τέμπη. Πιθανότατα, αυτός είναι ένας τρόπος αφενός να ελαφρύνουν την υπάρχουσα επιβαρυνμένη κατάσταση αφετέρου την ανάταση της διάθεσής τους, με απώτερο σκοπό πάντα, την άκρως αποτελεσματική και καιρία επέμβασή τους.

A1 [...] ...σαν άτομο χρησιμοποιώ το χιούμορ για να ελαφρύνω τα συναισθήματα και τις καταστάσεις.

A3 [...] Όταν υπάρχει μια δραματική κατάσταση, το αντιμετωπίζω χιουμοριστικά.

Σχετικά με την εκ νέου εμπλοκή των συμμετεχόντων σε παρόμοια επιχείρηση μαζικής απώλειας υγείας, καταστροφής και πένθους, κατά τη τέταρτη ερευνητική ερώτηση, οι απαντήσεις ήταν θετικά ομόφωνες και καταφατικές. Διαπιστώθηκε και ερμηνεύθηκε κατά τα λεγόμενα των Εθελοντών Σαμαρειτών-Διασωστών Ε.Ε.Σ. πως, πέραν της υψηλής αίσθησης εθελοντισμού, αφενός τα συγκεκριμένα άτομα είναι ταγμένα στην υπηρεσία του ανθρώπου, αφετέρου αντιλαμβάνονται ως ένα χρέος που πρέπει να επιστρέψουν προς τη κοινωνία κατόπιν της ειδικής εκπαίδευσης που έχουν λάβει.

A1 [...] Ανεξάρτητα της δυσκολίας, ιδίως της ψυχολογικής δυσκολίας, σίγουρα θα συμμετείχα εκ νέου σε παρόμοια επιχείρηση.[...] Η εκπαίδευση που έχουμε λάβει, είναι για αυτό τον λόγο...

A2 [...] Θα συμμετείχα... έχω δει πως είναι, δεν με φοβίζει...

A3 [...] ...βεβαίως και θα πάω!

A4 [...] Αναμφίβολα ναι!

Αναφορικά με τη πέμπτη ερευνητική ερώτηση της παρούσας έρευνας, και ειδικότερα, για τη πρόληψη και εκπαιδευτική πλαισίωση θεμάτων μαζικού πένθους των Εθελοντών Διασωστών από μεριάς του Φορέα/Σωματείου, τα δεδομένα που αντλήθηκαν από το δείγμα, αναδεικνύουν ότι, στη διδακτέα ύλη των Εθελοντών Διασωστών, δεν υπήρχε μέχρι πρότινος κάποια εκπαίδευση πάνω στη διαχείριση καταστάσεων μαζικού πένθους, πλην της τελευταίας εκπαιδευτικής σειράς, όπου έχει ενταχθεί σε θεωρητικό επίπεδο (με αφορμή την πανδημία Covid-19). Δεδομένου των δηλώσεων, υπάρχει ενδεχομένως ένα αίσθημα κενού πάνω σε αυτή τη θεματική, κάνοντας τους Διασώστες περισσότερο ευάλωτους σε έκτακτες και μαζικές καταστάσεις διαχείρισης πένθους, με αποτέλεσμα, να μειώνει πιθανότατα την αποτελεσματικότητα ή/και λειτουργικότητα διαχρονικά, μιας και ίσως να υπάρχει ένας σχετικός εσωτερικός φόβος δια άγνοιας.

Η παραπάνω ερμηνεία, πλαισιώθηκε από την έντονη επιθυμία των Εθελοντών Διασωστών, αφενός να ενταχθούν οπωσδήποτε θεωρητικές ή/και πρακτικές θεματικές εκπαίδευσης για τις μαζικές απώλειες υγείας και κατ' επέκταση πένθους, αφετέρου κατόπιν παρόμοιων πραγματικών επιχειρήσεων έρευνας και διάσωσης, να υπάρχει στενή παρακολούθηση από έναν ειδικό του χώρου Ψ, προς την ορθή διαχείριση των εσωτερικών στρεσογόνων συναισθημάτων.

A1 [...] ...δεν υπήρχε τέτοια εκπαίδευση [...] Σίγουρα, θα πρέπει να εκπαιδευτούμε στα βασικά στάδια ψυχολογικής διαχείρισης...

A2 [...] Όχι, δεν υπήρχε αυτούσια εκπαίδευση... [...] ...θα ήταν πάρα πολύ καλό και χρήσιμο να υπάρξει παρακολούθηση απόειδικό...

A3 [...] Θεωρητικά ναι, υπάρχει εκπαίδευση πένθους! Πρακτικά, ήταν η πρώτη φορά. Εγώ ακόμα είμαι στη διαδικασία εκπαίδευσης (δόκιμος). [...] ...θα ήταν πάρα πολύ σωστό -η παρακολούθηση από ειδικό-...

A4 [...] Όχι, δεν είχαμε κάτι -σε εκπαίδευση- (χαμηλός τόνο φωνής). [...] ...σίγουρα εκπαίδευση...[...] ...σίγουρα θα ήταν καλό -η παρακολούθηση από έναν ειδικό-!

Συζήτηση

Η παρούσα έρευνα, παρέχει δεδομένα δια της ερμηνευτικής φαινομενολογικής ανάλυσης και διερεύνησης αφενός της προσωπικής βιωμένης εμπειρίας αφετέρου του ψυχολογικού αντικτύπου που αποτυπώθηκε στα σώματα και ψυχές των Εθελοντών Σαμαρειτών-Διασωστών του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού, κατά την επιχείρηση έρευνας και διάσωσης στο σιδηροδρομικό δυστύχημα στα Τέμπη, το έτος 2023. Τα ποιοτικάερμηνευτικά ευρήματα και δεδομένα της εν λόγω έρευνας, επιβεβαιώθηκαν ή/και αλληλοσυμπληρώθηκαν ουκ ολίγες φορές με παλαιότερες έρευνες ή/και βιβλιογραφίες, τόσο της αξιοπιστίας των ερμηνευμένων συμπερασμάτων, όσο και της βιβλιογραφικής πλαισίωσης των εξαγόμενων αποτελεσμάτων, σύμφωνα πάντα με την εν γένει επιστήμη της Ψυχολογίας (Ψυχολογία Υγείας, Κοινωνική Ψυχολογία, Κοινωνική Ψυχολογία κ.α.) και της Ιατρικής (Ιατρική Καταστροφών, Επείγουσα Ιατρική, Προνοσοκομειακή Ιατρική, Μαζικές Απώλειες Υγείας κ.α.).

Τα ποιοτικάερμηνευτικά ευρήματα για τη πρώτη ερευνητική ερώτηση, σχετικά με τα βιωμένα συναισθήματα των Εθελοντών Διασωστών κατά τη διάρκεια μετάβασης και άφιξης στη σκηνή του δυστυχήματος, έρχονται σε απόλυτη συμφωνία με παλαιότερες έρευνες αλλά και βιβλιογραφίες. Σύμφωνα με τον Ρούσσο (2006), αποτελεί ζωτικής σημασίας κατά την έκβαση μιας διασωστικής επιχείρησης, η διατήρηση καλής ψυχοσωματικοπνευματικής κατάστασης ενός Διασώστη σε ψυχοπιεστική συνθήκη, τουναντίον, όμως, δεν δίνεται η δέουσα σημασία και δεν "δουλεύεται" κατά τις εκπαιδεύσεις προ διασωστικών αποστολών (Γιαννόπουλος κ.ά., 2010). Οι λεγόμενες ασκήσεις επί χάρτου, ναι μεν αποτελούν μια σημαντική

προετοιμασία εγρήγορσης και ετοιμότητας του Διασώστη σε καταστροφές, αλλά οι ρεαλιστικές ασκήσεις διαδραματίζουν καίριο ρόλο (Πλεξουσάκης & Κουκόπουλος, 2020).

Αυτό διαφαίνεται έντονα στο άτομο Α2 και Α4, τόσο με τη μυρωδιά του καμένου εξαιτίας της άμεσης πυρκαγιάς που προκλήθηκε στο σημείο του δυστυχήματος (Ελληνική Δημοκρατία-Υπουργείο Υποδομών και Μεταφορών, 2023) όσο και με τη σκέψη ύπαρξης ανθρώπινων υπολειμμάτων/πτωμάτων και ακρωτηριασμών, όπου συνίσταται οπωσδήποτε να ληφθεί για τους Διασώστες που επιχειρούν στο πεδίο των καταστροφών, η μέγιστη ψυχοκοινωνική υποστήριξη από ειδικά εκπαιδευμένες ομάδες Ερυθρού Σταυρού κ.α. (Cordner κ.ά., 2019). Ως εκ τούτου, οι Πλεξουσάκης & Κουκόπουλος (2020), παρουσιάζουν ότι, μπορεί να απειληθεί η ψυχοσωματικοκοινωνικοπνευματική κατάσταση ενός Διασώστη και επηρεαστεί η λειτουργικότητά του, κατά τη περίπτωση καταστροφής οφειλόμενη σε ανθρώπινο λάθος, κακόβουλη ενέργεια, χωρίς προηγούμενη προειδοποίηση με αδιευκρίνιστη διάρκεια, όπως επίσης, κατά τη μη γνώση των υπαρχουσών κινδύνων ώστε να αντιμετωπιστούν άμεσα.

Οι Διασώστες με υψηλή ανθεκτικότητα στη διάρκεια πένθους και καταστροφών, εκμυστηρεύονται και επικοινωνούν τα συναισθήματά τους ενδοομαδικά (Paton κ.ά., 2000), μιας και διατηρούν ευνοϊκότερη στάση στο κομμάτι της διαθέσιμης υποστήριξης, μειώνοντας δε την ενδεχόμενη ανασφάλεια (Toftthagen, 2017). Κατά τα ευρήματα και εξαγόμενα συμπεράσματα/αποτελέσματα της δεύτερης ερευνητικής ερώτησης, όσον αφορά τα βιωμένα συναισθήματα, αντιλήψεις, αντιδράσεις ή/και διεργασίες κατά των σταδίων πένθους, οι μεν Διασώστες που δεν πέρασαν από τις εν λόγω διεργασίες, ερμηνεύεται πως εντάσσονται στη κατηγορία του "ψυχρού επαγγελματία" επικρατώντας περισσότερο η λογική παρά το συναίσθημα, και οι δε συμμετέχοντες βιώνοντας τα στάδια του πένθους, διατηρούν μια νόρμα αποφυγής των όλων γεγονότων, με απώτερο σκοπό την αποφυγή, λύση και αποδοχή της υπάρχουσας κατάστασης πένθους (Αναγνωστόπουλος & Ποταμιάνος, 2011· Μεμέτ-Αλή, 2021).

Σύμφωνα με ταπρονοσοκομειακά δεδομένα του PrehospitalTraumaLifeSupport -PHTLS-, οι Πλεξουσάκης κ.ά., (2020) αναφέρουν, οι Διασώστες που εμπλέκονται και επιχειρούν σε καταστροφές και κατ' επέκταση μαζικές απώλειες υγείας, είναι πιθανό να μεταφραστούν ως δευτερογενώς θύματα, όπως επίσης, δεν είναι καθολικό δεδομένο το πέρασμα όλων των Διασωστών από όλα

τα στάδια του πένθους. Με άλλα λόγια, παρά τη λαμβάνουσα εκπαίδευση ενός Διασώστη, υπάρχει το ενδεχόμενο σε περιπτώσεις τρομακτικών καταστάσεων και πέραν των ανοιχτών τραυμάτων -ακρωτηριασμός κ.α.- (Μεμέτ-Αλή, 2016), να σημειωθεί αφενός άμεσα ή έμμεσα μια αρνητική αντίδραση αφετέρου μια έκπτωση της αποδοτικότητας και λειτουργικότητας, κάτι το οποίο έχει παρατηρηθεί σχεδόν σε όλους τους Διασώστες τέτοιου επιπέδου (Κανδύλης, 2010· Ρούσσο, 2006). Η αποδοτικότητα ή/και προσαρμογή ενός Διασώστη σε έκτακτα δυστυχήματα και εγκληματικές ενέργειες, παρουσιάζει αρνητικό πρόσημο, κάτι το οποίο διαφαίνεται έντονα κατά την υιοθέτηση στρατηγικών αποφυγής της έκφρασης, σκέψης ή/και συνειδητοποίησης των εσωτερικών συναισθημάτων (Καραδήμας κ.α., 2021), και ως εκ τούτου, χρήζει ιδιαίτερης εφαρμογής η υποστηρικτική συζήτηση προς αποσυμπίεση της ψυχοσωματικοκοινωνικοπνευματικής αναστάτωσης (Κανδύλης, 2010).

Τουτέστιν, για τη πρόληψη κι αντιμετώπιση τούτης της αναστάτωσης ή/και του στρες, και με αυστηρό δεδομένο τη προσωπικότητα του κάθε Διασώστη (Toftthagen, 2017), οι παρεμβάσεις διαχείρισης στρες σε καταστάσεις κρίσης είναι, α) ο απολογισμός των γεγονότων -debriefing-, β) ο αφοπλισμός -defusing-, και γ) η διαχείριση της θλίψης -griefmanagement- (Πλεξουσάκης κ.ά., 2020). Τα παραπάνω βήματα, ύστερα από κάθε επιχείρηση έρευνας και διάσωσης, ενδείκνυται να υλοποιηθούν από ειδικά εκπαιδευμένο προσωπικό, καθώς αποτελούν έναν διεθνώς οδικό χάρτη για τους απανταχού Διασώστες, με ή χωρίς το στάδιο της αποδοχής πένθους, ενδεχομένως ακολουθούμενο από ενοχές, αρνητικές ή/και δυσπροσαρμοστικές σκέψεις, μιας και κάτι τέτοιο ναι μεν είναι αναμενόμενο αλλά όχι καθολικό (Paton κ.ά., 2000).

Κατά τις δηλώσεις των συνεντευξιζόμενων, όπου είχαν ξεχάσει σε σύντομο χρονικό διάστημα τη διασωστική εμπλοκή τους στο δυστύχημα, σύμφωνα με την Ομοσπονδιακή Υπηρεσία Αντιμετώπισης Καταστροφών -FEMA- των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (Κατσούλας κ.ά., 2021), η συγκεκριμένη στάση των Εθελοντών Διασωστών εναπόκειται στον κύκλο της καταστροφής για την ολοκληρωμένη διαχείριση καταστάσεων εκτάκτου ανάγκης (μετριασμός κινδύνου, προετοιμασία, ανταπόκριση, ανασυγκρότηση), και ειδικότερα, στη φάση της ανασυγκρότησης, είτε της προσωπικής προετοιμασίας για ένα νέο συμβάν (Πλεξουσάκης κ.ά., 2020), είτε της προσωπικής αντίδρασης δια σχεδίου έκτακτης ανάγκης για ένα αναπάντεχο γεγονός (Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας Ελλάδας [ΓΓΠΠ] χ.χ.).

Πέραν των παραπάνω, κατά τη τρίτη ερευνητική ερώτηση επί της άμεσης προσωπικής τεχνικής αντιμετώπισης ενδεχόμενης ψυχικής δυσφορίας και στρες, αφενός τηρήθηκε η αναμενόμενη ρουτίνα μετέπειτα του δυστυχήματος, αφετέρου οι συμμετέχοντες χρησιμοποίησαν το χιούμορ ή/και μαύρο χιούμορ ενδοομαδικά (Avraham κ.ά., 2014) πιθανότατα για την ύφεση των δυσμενών συναισθηματικών καταστάσεων, μιας και αναγνωρίζεται στους Διασώστες ως νόρμα ή/και χαρακτηριστικό κουλτούρας - μηχανισμού άμυνας μείωσης επιπέδων του στρες, και ειδικότερα, της έκφρασης, εκτόνωσης, αλληλεγγύης, συντροφικότητας, κοινής αντίληψης, συμπεριφοράς και σύσφιξης σχέσεων με τους συναδέλφους κατά τη διάρκεια των διασωστικών επιχειρήσεων (Scott, 2007· Χρυσόχου, 2011).

Σύμφωνα με προηγούμενες επιστημονικές έρευνες επί της εκ νέου εμπλοκής σε παρόμοια ατυχήματα ή/και δυστυχήματα μαζικών κρίσεων/καταστροφών/πανδημιών (Covid-19), η εθελοντική συμμετοχή εξειδικευμένου προσωπικού σε περιόδους κρίσης παρουσιάζει ανοδική πορεία (Brants, 2014· Fernandez κ.ά., 2006· Μεμέτ-Αλή, 2022· Tierney κ.ά., 2001). Η Χαντζή (2010) αναφέρει, η συγκεκριμένη νόρμα συναντάται στο προφίλ του «καλού Σαμαρείτη», δηλαδή, ενός ανθρώπου όπου διακατέχεται από ένα ισχυρό κίνητρο ανθρωπισμού, όπου και σύμφωνα με την Επείγουσα Ιατρική και παροχή Πρώτων Βοηθειών, διάφορες πολιτείες ανά τον κόσμο, έχουν θεσπίσει νόμους «καλού Σαμαρείτη» (Thygerson, 2010), με την προϋπόθεση ότι, εάν κατά την επείγουσα ή/και πρωτοβάθμια φροντίδα ο τραυματίας δεν καταφέρει να παραμείνει στη ζωή, και αυτό δεν οφείλεται σε κάποια απείθαρχη, χονδροειδή ή εκούσια αμέλεια του Εθελοντή Διασώστη, υπάρχει μια διαφορετική νομική αντίληψη/πλαισίωση επί της θεματικής (Ρούσσο, 2006).

Σχετικά με τις εσωτερικές, προσωπικές, πρακτικές και εκπαιδευτικές ανησυχίες προς τη διαχείριση καταστάσεων μαζικού πένθους σε πραγματικές συνθήκες δυστυχήματος, ο Ρούσσο (2006) παρουσιάζει δεδομένα τα οποία αποδεικνύουν, αφενός την αλλαγή νόρμας των Διασωστών όλων των επιπέδων/ειδικοτήτων κατόπιν σχετικής εκπαίδευσης για το πένθος, αφετέρου τη μη επαρκή εκπαιδευτική κάλυψη/κατάρτιση σε θέματα πένθους, αφού α) τα διαθέσιμα εγχειρίδια δεν καλύπτουν επαρκώς τις εν λόγω θεματικές, και β) μια απλή προσέγγιση των σταδίων πένθους δεν θα οδηγήσουν σε κάποιο επιτελικό/επιχειρησιακό/διασωστικό επιθυμητό αποτέλεσμα, πράγμα το οποίο

διαφαίνεται έντονα από τις δηλώσεις των συμμετεχόντων περί ορθής και πρακτικής κατάρτισης μεθόδων/θεωριών πένθους.

Ως εκ τούτου, τα "παραδοσιακά μαθήματα" πένθους, ως επί το πλείστον είναι μη αποδεκτά και εφαρμόσιμα από τους Διασώστες ή/και Παραϊατρικούς (Smith-Cumberland, 2006), μιας και το σημαντικότερο στη προκειμένη περίπτωση είναι, η κατανόηση και διαχείριση καταστάσεων μαζικού πένθους στη σκηνή τουδυστυχήματος (Smith-Cumberland&Feldman, 2006), η ανάπτυξη αυτοελέγχου του Διασώστη ή/και Παραϊατρικού δια μέσου της εξειδικευμένης εκπαίδευσης, αλλά και της ορθής διαχείρισης ψυχοκοινωνικοπνευματικής εξάντλησης(Ρούσσο, 2006).

Περιορισμοί

Κατά τη παρούσα έρευνα, υπάρχουν στοιχεία ορισμένων περιορισμών που ενδείκνυται να σκιαγραφηθούν. Αρχικά, η επιλογή των συμμετεχόντων ήταν σκόπιμη, αποτελώντας ένα μικρό αριθμό δείγματος, μιας και το ζητούμενο της έρευνας ήταν, αφενός οι πραγματικές και όχι ουτοπικές ή/και υπερηφάνειας εκ του ασφαλούς δηλώσεις περί διασωστικής συμμετοχήςστο εν λόγω δυστύχημα, αφετέρου η συμμετοχή τους με την ιδιότητα του Εθελοντή Διασώστη και όχι του Εθελοντή Πρωτοβοηθίστα. Ως εκ τούτου, υπάρχει δυσκολία γενίκευσης τωναποτελεσμάτων τόσο προς τους -Εθελοντές- Διασώστες και Παραϊατρικούς όσο και προς το γενικό πληθυσμό.

Επιπλέον, εξαιτίας της ιδιαιτερότητας της εν λόγω έρευνας, υπήρξε μεγάλη δυσκολία αντιπαράβολής των ευρημάτων είτε με σχετικές ελληνικές ή/και διεθνής βιβλιογραφίες περί σιδηροδρομικών δυστυχημάτων, είτε με έρευνες περί επιχειρησιακής ή/και επιτελικής διασωστικής βιωμένης σκοπιάς δια πένθους, μαζικής απώλειας υγείας, διαλογής ασθενών, ανοιχτών τραυμάτων, πρακτικής και θεωρητικής κατάρτισης θεωριών ιατρικής κ' ψυχολογίας καταστροφών, καθώς και τεχνικών διαχείρισης στρες σε ρεαλιστικές ψυχοπιεστικές συνθήκες.

Συμπεράσματα

Στη παρούσα έρευνα, βρέθηκε μεταξύ άλλων, παρά τη πρωτόγνωρη κατάσταση περί σιδηροδρομικού δυστυχήματος δια γενικευμένης κατάστασης πένθους στην Ελλάδα, όλοι οι συμμετέχοντες Εθελοντές Σαμαρείτες-Διασώστες του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού, αφενός αποδέχτηκαν άμεσα την όλη κατάσταση πένθους -εκ των οποίων μερικοί δεν βίωσαν κανένα στάδιο πένθους-, αφετέρου

άπαντες θα συμμετείχαν εκ νέου σε παρόμοια επιχείρηση έρευνας και διάσωσης μαζικής απώλειας υγείας, παρά την ενδεχόμενη ύπαρξη φόβου και ανασφάλειας εξαιτίας της δυσμενής και ψυχολογικής επιφορτισμένης κατάστασης.

Αποδείχθηκε πως, πέραν της Διασωστικής και Πρωτοβοηθιακής κατάρτισης, η διατήρηση ρουτίνας εκ των υστερών του δυστυχήματος οφειλόταν α) στη προσωπική διεργασία περί αμοιβαίας προσωπικής φροντίδας, β) στην άμεση μελλοντική επιχειρησιακή ετοιμότητα, και γ) στη χρήση τεχνικής του χιούμορ κατά τη διασωστική επιχείρηση στο δυστύχημα.

Τέλος, άπαντες, ήταν ένθερμοι υποστηρικτές της ένταξης θεωρητικών/πρακτικών μεθόδων διαχείρισης πένθους σε δυστυχήματα, όπως επίσης, και της στενής παρακολούθησης από επαγγελματίες του χώρου Ψ, τόσο των ιδίων όσο και των συναδέλφων, κατόπιν ενός παρόμοιου συμβάντος.

Συνεισφορά

Μελλοντικά, και με σημείο εκκίνησης την εν λόγω έρευνα, προτείνεται η υλοποίηση και ο σχεδιασμός παρόμοιων διαχρονικών μελετών, με απώτερο σκοπό, την ψυχολογικο-διασωστική βιβλιογραφική πλαισίωση των -Εθελοντών- Διασωστών σε καταστροφικά συμβάντα και συμβάντα μαζικών απωλειών υγείας δια πένθους εντός συνόρων, μιας και παρόμοιες έρευνες περί διάσωσης και παραϊατρικής, ναι μεν υπάρχουν στη διεθνή βιβλιογραφία αλλά είτε είναι περιορισμένα είτε δεν σημειώνουν αυξημένη μελέτη, έρευνα και αναγνώριση εντός της ελληνικής επικράτειας.

Βιβλιογραφία

- Αλεβίζος, Β. (Επιμ.). (2008). *Άγχος: Ιατρικές & Κοινωνικές Διαστάσεις*. ΒΗΤΑ Ιατρικές Εκδόσεις ΜΕΠΕ.
- Αναγνωστόπουλος, Φ., & Ποταμιάνος, Γ. (Επιμ.). (2011). *Εισαγωγή στην Ψυχολογία της Υγείας*. Πεδίο.
- Al-Dahash, H., Thayaparan, M., & Kulatunga, U. (2016, August). Understanding the terminologies: Disaster, crisis and emergency. In *Proceedings of the 32nd annual ARCOM conference, ARCOM 2016* (pp. 1191-1200).
- Avraham, N., Goldblatt, H., & Yafe, E. (2014). Paramedics' experiences and coping strategies when encountering critical incidents. *Qualitative Health Research, 24*(2), 194-208. <https://doi.org/10.1177/1049732313519867>
- Βάλντεν, Ά.-Σ. (Επιμ.). (2017). *Η Ανθρωπιστική Βοήθεια στη Κατοχική Ελλάδα: Η Σουηδική αποστολή του Ερυθρού Σταυρού 1942-1945*. Θεμέλιο.
- Bory, F. (2000). *International Committee of the Red Cross: Προέλευση και Ανάπτυξη του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου*. Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Brants, N. M. (2014). A Call to Action: Examining the Experiences of American Red Cross Disaster Services Volunteers.
- Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας Ελλάδας. (χ.χ.). *Ξέρεις πως να προστατευτείς; Οδηγίες αυτοπροστασίας από Καταστροφές*.
- Γερασιμάτος, Α., Μαμαντόπουλος, Α., & Καραγιάννης, Γ.-Μ. (2006). *Πρώτες Βοήθειες: Γνώση και Πράξη* (3^η έκδ.). Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός - Τμήμα Εκπαίδευσης Διεύθυνση Σώματος Σαμαρειτών και Διασωστών.
- Γεωργιάδου, Ε. (2001). *Βιομηχανικά Ατυχήματα Μεγάλης Έκτασης: Μεθοδολογικός & Πληροφοριακός Οδηγός*. Ελληνικό Ινστιτούτο Υγιεινής και Ασφάλειας της Εργασίας.
- Γιαννόπουλος, Α., Κουτής, Χ., & Παυλάκης, Ε. (Επιμ.). (2010). *Ιατρική Καταστροφών*. Π.Χ. Πασχαλίδης; Broken Hill Publishers.

Chen, H. Y., Ahmad, C. A., & Abdullah, K. L. (2021). The impact of serving in disaster relief among volunteers in Malaysia. *Chinese Journal of Traumatology*, 24(04), 237-248. <https://doi.org/10.1016/j.cjtee.2021.04.002>

Cordner, S., Coninx, R., Kim, H.-J., Alphen, D., & Tidball-Binz, M. (2019). *Διαχείριση Νεκρών μετά από Καταστροφές: Εγχειρίδιο πεδίου για τα σώματα άμεσης επέμβασης* (2^η έκδ.). Pan American Health Organization.

Cryer, H. G., Hiatt, J. R., Eckstein, M., Chidester, C., Raby, S., Ernst, T. G., Margulies, D., Putman, B., Demetriades, D., Gaspard, D., Singh, R., Saad, S., Samuel, C., & Upperman, J. S. (2010). Improved trauma system multicasualty incident response: comparison of two train crash disasters. *Journal of Trauma and Acute Care Surgery*, 68(4), 783-789. <https://doi.org/10.1097/TA.0b013e3181d03b8c>

Cutter, S. L. (2003). GI science, disasters, and emergency management. *Transactions in GIS*, 7(4), 439-446. <https://doi.org/10.1111/1467-9671.00157>

Δελιάς, Π., & Χατζόγλου, Π. (Επιμ.). (2018). *Η Ερευνητική Μεθοδολογία στον Πραγματικό Κόσμο* (4^η έκδ.). Τζιόλα.

De Wit, S. (2009). *Παθολογική-Χειρουργική Νοσηλευτική: Έννοιες & Πρακτική* (Τόμ. Β'). (Α. Λαμπρινού, & Χ. Λεμονίδου, Επιμ.). Π.Χ. Πασχαλίδης; Broken Hill Publishers.

Dyregrov, A., Kristoffersen, J. I., & Gjestad, R. (1996). Voluntary and professional disaster-workers: Similarities and differences in reactions. *Journal of Traumatic Stress*, 9(3), 541-555. <https://doi.org/10.1002/jts.2490090310>

Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (2023). *Προς όλους τους ενημερωτικούς τηλεοπτικούς και ραδιοφωνικούς σταθμούς και εν γένει τους παρόχους υπηρεσιών μέσων επικοινωνίας της χώρας (συμπεριλαμβανομένων και των διαδικτυακών): Ανακοίνωση για την τρέχουσα τραγική συγκυρία*. Ανακτήθηκε

19

Αυγούστου 2023 από <https://www.esr.gr/ανακοίνωση-03032023/>

Ελληνική Δημοκρατία-Υπουργείο Υποδομών και Μεταφορών. (2023). *Το Πόρισμα της*

Επιτροπής Εμπειρογνομόνων για τη διερεύνηση και ανάδειξη των συστημικών προβλημάτων και δυσλειτουργιών αναφορικά με το σιδηροδρομικό δυστύχημα

με

πυρκαγιά που έλαβε χώρα στις 28-02-2023 στην είσοδο της κοιλάδας των Τεμπών
Πόρισμα της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων για το σιδηροδρομικό δυστύχημα στα
Τέμπη στις 28.02.2023.

Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός. (1965). *Καταστατικόν του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού Σωματείου Αναγνωρισμένον.*

Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός. (2007). *1877-2007: 130 χρόνια Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός "όσο υπάρχουν άνθρωποι".*

Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός. (2008). *Σώμα Εθελοντών Σαμαρειτών και Διασωστών: Ερυθρός Σταυρός – Θεμέλιο του Ανθρωπισμού* (1^η έκδ.). Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός Τμήμα Εκπαίδευσης Διεύθυνση Σώματος Σαμαρειτών και Διασωστών.

Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός. (2018). *Καταστατικό του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού Σωματείου Αναγνωρισμένο.*

Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός. (2020). *Στρατηγική 2020-2025 του Ε.Ε.Σ.*

Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός-Δ/νση Διεθνών Σχέσεων. (2000). *International Committee of the Red Cross: Περίληψη των Συμβάσεων της Γενεύης της 12ης Αυγούστου 1949 και των Πρόσθετων Πρωτοκόλλων τους του 1977.* Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός-Δ/νση Διεθνών Σχέσεων. (2004). *Οι Θεμελιώδεις Αρχές του Ερυθρού Σταυρού & της Ερυθράς Ημισελήνου.* Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός.

Fernandez, L., Barbera, J., & vanDorp, J. R. (2006). Spontaneous volunteer response to disasters: The benefits and consequences of good intentions. *Journal of Emergency Management*, 4(5), 57-68.

Ζώη, Β. (Επιμ.). (1999). *Τεχνικό Εγχειρίδιο: Επιχειρήσεις Διάσωσης Εγκλωβισμένων σε*
Ερείπια μετά από Καταστροφικό Σεισμό. Ευρωπαϊκό Κέντρο Πρόληψης και Πρόγνωσης των Σεισμών; Οργανισμός Αντισεισμικού Σχεδιασμού και Προστασίας.

Greenberg, J., & Baron, R. (2013). *Οργανωσιακή Ψυχολογία και Συμπεριφορά* (9^η έκδ.) (Α.-Σ. Αντωνίου, Μετ. & Επιμ.). Gutenberg.

- International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. (2018). *Ελάχιστα Πρότυπα για την Προστασία, το Φύλο και τον Μη-αποκλεισμό σε καταστάσεις Έκτακτης Ανάγκης* (2^η έκδ.).
- Halpern, J., Gurevich, M., Schwartz, B., & Brazeau, P. (2009). What makes an incident critical for ambulance workers? Emotional outcomes and implications for intervention. *Work & Stress*, 23(2), 173-189. <https://doi.org/10.1080/02678370903057317>
- Κανδύλης, Δ. (Επιμ.). (2010). *ABC στην Ιατρική Ψυχολογία*. Επιστημονικές Εκδόσεις Παρισιάνου.
- Καραδήμας, Ε., Μπρουσκέλη, Β., & Σιαφάκα, Β. (Επιμ.). (2021). *Ψυχολογία της Υγείας: Βιοψυχοκοινωνικές αλληλεπιδράσεις*. Gutenberg.
- Κατσούλας, Θ., Κιέκκας, Π., Μαλλιαρού, Μ., Μηνασίδου, Ε., Μιχόπουλος, Α., Πανταζόπουλος, Ι., Ροβίδης, Μ., Σαράφης, Π., & Τσίου, Χ. (Επιμ.). (2021). *Επείγουσα Νοσηλευτική* (1^η έκδ.). Π.Χ. Πασχαλίδης; Broken Hill Publishers.
- Καφέτσιος, Κ., Αρβανίτης, Α., & Βασιλικός, Ε. (Επιμ.). (2020). *Κοινωνική Ψυχολογία* (10^η έκδ.). Τζιόλα.
- Κοτρώτσιου, Ε. (Επιμ.). (2011). *Ψυχολογία της Υγείας για Νοσηλευτές και άλλους Επαγγελματίες Υγείας*. Π.Χ. Πασχαλίδης.
- Κουρκούτα, Λ., Μαντζούκας, Σ., Μπατσολάκη, Μ., Παπαδημητρίου, Μ., Ροβίθης, Μ., & Τσίου, Χ. (Επιμ.). (2016). *Παθολογική-Χειρουργική Νοσηλευτική: Προετοιμασία για τη Νοσηλευτική Πρακτική* (Τόμ. Β'). Π.Χ. Πασχαλίδης; Broken Hill Publishers.
- Kübler-Ross, E., & Kessler, D. (2009). The five stages of grief. In *Library of Congress Catalog in Publication Data (Ed.), On grief and grieving* (pp. 7-30).
- Λύκουρας, Λ., Πολίτης, Α., Γουρνέλης, Ρ., & Μαΐλλης, Α. (2011). *Στοιχεία Ψυχογηριατρικής*. ΒΗΤΑ Ιατρικές Εκδόσεις ΜΕΠΕ.
- Larouzee, J., & Le Coze, J. C. (2020). Good and bad reasons: The Swiss cheese model and its critics. *Safety Science*, 126, 104660. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2020.104660>

- Μαντόγλου, Α. (2010). *Κοινωνική μνήμη, κοινωνική λήθη: Έκδηλες και λανθάνουσες μορφές κοινωνικής σκέψης*. Πεδίο.
- Μεμέτ-Αλή, Τ. (Επιμ.). (2015). *Σχολή Σαμαρειτών και Διασωστών: Ερυθρός Σταυρός και Ερυθρά Ημισέληνος "Είμαστε όλοι Αδέλφια"* (1^η έκδ.). Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός - Τμήμα Εκπαίδευσης Τομέας Σαμαρειτών, Διασωστών και Ναυαγοσωστών.
- Μεμέτ-Αλή, Τ. (Επιμ.). (2016). *Σχολή Σαμαρειτών και Διασωστών: Βασικές Αρχές Διάσωσης* (2^η έκδ.). Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός - Τμήμα Εκπαίδευσης Τομέας Σαμαρειτών, Διασωστών και Ναυαγοσωστών.
- Μεμέτ-Αλή, Τ. (Επιμ.). (2017). *Σχολή Σαμαρειτών - Διασωστών: Ερυθρός Σταυρός και Ερυθρά Ημισέληνος "Είμαστε όλοι Αδέλφια"* (2^η έκδ.). Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός - Τμήμα Εκπαίδευσης Τομέας Σαμαρειτών, Διασωστών και Ναυαγοσωστών.
- Μεμέτ-Αλή, Τ. (Επιμ.). (2021). *Εγχειρίδιο - Οδηγός: Κατανόηση και διαχείριση της ψυχολογίας του πένθους με αφορμή την πανδημία Covid-19*. Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός - Τομέας Κοινωνικής Πρόνοιας.
- Μεμέτ-Αλή, Τ. (2022). *Η Φιλοκοινωνική Συμπεριφορά οργανωμένων Εθελοντών κατά της πανδημίας Covid-19 στον ελλαδικό χώρο* [Πτυχιακή εργασία, Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών].
- Μπάκα, Α. (Επιμ.). (2018). *Ψυχολογία της Φιλοκοινωνικής Συμπεριφοράς*. Πεδίο.
- MalteserHilfsdienste.V. (2008). *WISSENKOMPAKTErsteHilfe: BeiErkrankungen, UnfällenundVergiftungen- ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΠΡΑΞΗ Πρώτες Βοήθειες: Σε περίπτωση ασθένειας, ατυχημάτων και δηλητηριάσεων* (Μ. Σενεγάλια, Μετ.). Naumann&GöbelVerlagsgesellschaftmbH.
- Ντυνάν, Ι.-Ε. (1959). *Μία Ανάμνησις από το Σολφερίνο*. (Κ. Αγγελίδης, Μετ.). Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός.
- Noon, E. J. (2018). Interpretive phenomenological analysis: An appropriate methodology for educational research. *Journal of Perspectives in Applied Academic Practice*, 6(1). <https://doi.org/10.14297/jpaap.v6i1.304>
- Ξάνθος, Θ., & Παπαδημητρίου, Λ. (2010). *Διδασκαλία και Εκπαίδευση στην Καρδιοαναπνευστική Αναζωογόνηση*. ΒΗΤΑ Ιατρικές Εκδόσεις ΜΕΠΕ.

- Παπαδημητρίου, Λ. (2006). *Καρδιοαναπνευστική Αναζωογόνηση*. ΒΗΤΑ Ιατρικές Εκδόσεις ΜΕΠΕ.
- Παπαστάμου, Σ. (2008). *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία: Η παράδοση* (Τόμ. Β').
Πεδίο.
- Παπαστάμου, Σ. (2011). *Ψυχολογιοποίηση: Επιπτώσεις των ψυχολογικών ερμηνειών στα φαινόμενα κοινωνικής επιρροής*. Πεδίο.
- Παπαστάμου, Σ., & Προδρομίτης, Γ. (Επιμ.). (2009). *Περί Τρομοκρατίας Ψυχολόγος*.
Πεδίο.
- Παπαστάμου, Σ., Προδρομίτης, Γ., & Γκέκα, Μ. (Επιμ.). (2022). *Κοινωνική Ψυχολογία: Ψυχολογικές προεκτάσεις*. Πεδίο.
- Παπαστάμου, Σ., Προδρομίτης, Γ., & Παππάς, Τ. (2022). *Λαϊκισμός: Μια Ατίθαση Λέξη*.
Πεδίο.
- Παυλόπουλος, Β. (Επιμ.). (2018). *Διαπολιτισμική Ψυχολογία: Κριτική Σκέψη και Εφαρμογές*. Πεδίο.
- Πλεξουσάκης, Μ., & Κουκόπουλος, Π. (Επιμ.). (2020). *PHTLS: Prehospital Trauma Life Support – Προνοσοκομειακή Υποστήριξη Ζωής στην Αντιμετώπιση του Τραύματος* (9^η έκδ.). Ιατρικές Εκδόσεις Λαγός Δημήτριος.
- Ποταμιάνος, Γ. (Επιμ.). (2018). *Απώλεια "Σημαντικού Άλλου"*. Παπαζήση.
- Προδρομίτης, Γ., & Παπαστάμου, Σ. (Επιμ.). (2022). *Εφαρμογές της Κοινωνικής Ψυχολογίας: Η συνεισφορά στην αντιμετώπιση προβλημάτων του πραγματικού κόσμου*. Πεδίο.
- Ρούσσο, Χ. (Επιμ.). (2006). *Επείγουσα Ιατρική: Μεταφορά και Αντιμετώπιση Βαρέως Πάσχοντος και Τραυματία* (Τόμ. Α'). Ιατρικές Εκδόσεις Π.Χ. Πασχαλίδης.
- Paton, D., Smith, L., & Violanti, J. (2000). Disaster response: risk, vulnerability and resilience. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 9(3), 173-180. <https://doi.org/10.1108/09653560010335068>
- Perneger, T. V. (2005). The Swiss cheese model of safety incidents: are there holes in the metaphor?. *BMC Health Services Research*, 5, 1-7. <https://doi.org/10.1186/1472-6963-5-71>

- Pietkiewicz, I., & Smith, J. A. (2014). A practical guide to using interpretative phenomenological analysis in qualitative research psychology. *Psychological Journal*, 20(1), 7-14. <https://doi.org/10.14691/CPJ.20.1.7>
- Potter, J., & Wetherell, M. (1987). *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*. Sage Publications.
- Robson, C. (2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου*. Gutenberg.
- Σαράφης, Π. (Επιμ.). (2012). *Βασική Νοσηλευτική & Κλινικές Δεξιότητες*. Π.Χ. Πασχαλίδης; Broken Hill Publishers.
- Scott, T. (2007). Expression of humour by emergency personnel involved in sudden deathwork. *Mortality*, 12(4), 350-364. <https://doi.org/10.1080/13576270701609766>
- Shaluf, I. M. (2007). An overview on disasters. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 16(5), 687-703. <https://doi.org/10.1108/09653560710837000>
- Smith-Cumberland, T. (2006). The Evaluation of Two Death Education Programs for EMTs Using the Theory of Planned Behavior. *Death Studies*, 30(7), 637-647. <https://doi.org/10.1080/07481180600776028>
- Smith-Cumberland, T. L., & Feldman, R. H. (2006). EMTs' Attitudes toward Death before and after a Death Education Program. *Prehospital Emergency Care*, 10(1), 89-95. <https://doi.org/10.1080/10903120500365955>
- Sommaruga, C. (1992). *Η Ανθρωπιστική Αποστολή της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού στην Ειρήνη και στον Πόλεμο, στην Ελλάδα και στον Κόσμο*. Ινστιτούτο Κοινωνικών Μελετών «Ερρίκος Ντυνάν».
- Suryoputro, M. R., Sari, A. D., & Kurnia, R. D. (2015). Preliminary study for modeling train accident in Indonesia using Swiss Cheese Model. *Procedia Manufacturing*, 3, 3100-3106. <https://doi.org/10.1016/j.promfg.2015.07.857>
- Thygerson, A. (2010). *Πρώτες Βοήθειες και Βασική Υποστήριξη Ζωής (ΚΑΡΠΑ)* (2^η έκδ.). (Α. Φτίκας, Μετ.). Μαλλιάρης Παιδεία.
- Tierney, K. J., M.K. Lindell, & R.W. Perry. (eds.). (2001). *Facing the Unexpected: Disaster Preparedness and Response in the United States*. Joseph Henry Press.

Toftagen, C. S. (2017). Complicated grief: risk factors, interventions, and resources for oncology nurses. *Number 3/June 2017, 21(3)*, 331-337. <https://doi.org/10.1188/17.CJON.331-337>

Türkeş, C., & Özcan, Ü. (2005). *İlkyardımEğitimi El Kitabı*. Alfa Akademi.

Underwood, P., & Waterson, P. (2014). Systems thinking, the Swiss Cheese Model and accident analysis: A comparative systemic analysis of the Grayrigg train derailment using the ATSB, AcciMap and STAMP models. *Accident Analysis & Prevention*, 68, 75-94. <https://doi.org/10.1016/j.aap.2013.07.027>

Χαντζή, Α. (Επιμ.). (2010). *Κοινωνική Ψυχολογία*. Gutenberg.

Χρυσόχου, Ξ. (2011). *Πολυπολιτισμική πραγματικότητα: Οι κοινωνιοψυχολογικοί προσδιορισμοί της πολιτισμικής πολλαπλότητας*. Πεδίο.